

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

підприємницької культури дизайнера в умовах приватної вищої школи, яка включає в себе механізм відбору та конструювання змісту, моніторинг професійної підготовки, технологію організації проектної діяльності та організаційно-педагогічний супровід самостійної роботи студентів з позиції спрямованості освітнього процесу на формування ключових компетенцій спеціаліста, конкурентоспроможного на ринку праці.

Висновки. Запропонована методологія дослідження не вичерпує усієї повноти наукового питання. Подальших наукових розвиток потребують проблеми пов'язані з потенційним можливим педагогічним супроводом випускника в умовах реального конкретного робочого місця.

1. Добрянський І.А. *Негосударственное высшее образование в Украине. Монография.* – М.: Педагогическая академия последипломного образования. 2007. – 446 с.

2. Добрянський І.А. *Приватна вища освіта в*

незалежній Україні. Монография. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2005. – 280 с.

3. Добрянський І.А. *Приватна вища освіта: філософія, історія, практика. Монография.* – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2006. – 305 с.

4. Добрянський І.А., Постолатій В.В. *Громадська та приватна ініціатива в розвитку освіти України (кінець XIX – початок XX ст.). Монография.* – Кіровоград: ООО “Факір”, 1998. – 143 с.

5. Добрянський І.А. *Соціокультурна сутність української приватної вищої освіти /О.В. Федоров // Освіта Донбасу.* – 2007. – № 1(120). – С. 71 – 77.

6. Добрянський І.А. *Соціокультурні засади навчально-виховного процесу у приватному вищому навчальному закладі /О.В. Федоров // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: педагогічні науки.* – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2011. – Вип. 93. – С. 51 – 55.

7. *Приватная высшая школа в объективе времени: украинский вариант. X, ХГИ “НАУ”.* – 2000. – 464 с.

8. Романовський О.О. *Теорія і практика зарубіжного досвіду в підприємницькій освіті України: Монография.* – К.: Деміур, 2002. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2011

УДК 378.637.016:78

Алла Козир, доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування
Інституту мистецтв Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті розглядаються особливості диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики. У результаті проведеного аналізу виокремлена специфіка цієї підготовки з позиції становлення майбутнього фахівця у практичній діяльності.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, майбутній вчитель музики, керівництво хором.

Літ. 8.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Нові вимоги, що ставить перед освітою суспільство, спонукають до пошуку таких форм і методів роботи, які б забезпечували якість вищої освіти. Специфіка фахової підготовки майбутнього вчителя музики пред'являє особливі вимоги до формування його майстерності. Розкриваючи складність цієї підготовки, Б. Асаф'єв зазначив, що вчитель музики повинен бути “теоретиком і регентом, а також музичним істориком й музичним етнографом, виконавцем, котрий володіє інструментом, для того, щоб бути готовим спрямувати увагу в ту чи іншу сторону” [4, 65]. Таким чином, для ефективної фахової підготовки

студентам необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати музикознавчі та виконавські якості в щільній єдності з диригентсько-хоровою підготовкою.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики як основи становлення у практичній діяльності. Практика засвідчує, що професійна майстерність хормейстера забезпечується єдністю психолого-педагогічної, музично-теоретичної, диригентсько-хорової, вокальної, інструментальної та методичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Суттєву роль у підготовці сучасного вчителя музики відіграють

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

диригентсько-хорові навчальні дисципліни. Їх основною метою є підготовка майбутнього вчителя до хормейстерської роботи як на уроках музики, так і у позаурочний час. Основним завданням хормейстерської підготовки є розвиток загальної музичної культури студентів, їх музичних якостей та здібностей, формування художнього сприймання та розвитку музичного мислення, навчання диригентській техніці й практикуму роботи з хором, удосконалення комунікативних здібностей та майстерності організації творчої взаємодії з шкільним колективом. Дисципліни диригентсько-хорового циклу нами виділені як опорні у підготовці учителя музики за двома параметрами, котрі визначають їх основне призначення, а саме: сприяти формуванню якостей, які забезпечують можливість реалізації професійно-педагогічної діяльності (вокально-хорової, виконавської); готувати майбутніх учителів музики до такого виду дитячої творчості, котра є найбільш важливою (співоча діяльність, яка є менталітетною для України) та найбільш поширеною в умовах загальноосвітньої школи; створювати максимально сприятливі умови для підготовки студентів до роботи з хором.

Ці нагальні завдання розв'язуються взаємними зусиллями всіх дисциплін диригентсько-хорового циклу (хорове диригування та читання хорових партитур, хорознавство, хоровий клас та практикум роботи з хором, хорове аранжування), котрі щільно взаємодіють з такими як: методика постановки голосу, методика викладання диригування та методика роботи із шкільним хоровим колективом, методика музичного виховання.

Для майбутнього вчителя важливими є знання методики музичного виховання школярів, котра синтезує всю навчальну інформацію, яку отримує майбутній вчитель, об'єднуючи її в систему знань необхідних у процесі продуктивної діяльності. З цього приводу Л. Арчажникова зазначила, що знання методики музичного виховання озброює студента сучасними методами, знайомить його з різними видами музичної діяльності із школярами, сприяє прагненню вчителя до творчої взаємодії з дитячими колективами, допомагає набувати навички самостійної роботи [3, 76].

Е. Абдуллін вважає, що організація методичної підготовки вчителя музики полягає, перш за все, в створенні необхідних умов для особистісного розвитку майбутнього педагога, цілісно-творчого підходу до різноманітних явищ музично-педагогічної діяльності [2, 34]. Оптимальні умови для впровадження такого підходу створює послідовно викладений цикл диригентсько-

хорових дисциплін, специфіка якого полягає в тому, що він є інтегрованим та об'єднує різноманітну підготовку майбутнього фахівця; так *читання хорових партитур* не тільки привчає студентів відтворювати звучання хорового твору на інструменті, але й удосконалює його фортепіанну підготовку, привчає грати хоровий твір за принципом "хорової органіки" (А. Авдієвський), тобто максимально наближуючи звучання хорової партитури на інструменті до звучання хорового колективу; *хоровий клас*, котрий є базовим у фаховій підготовці студентів, шліфує їх співацьку майстерність; *хорове диригування*, поєднуючи цілий комплекс набутих умінь та навичок, готує студентів до художньо-інтерпретаторської діяльності у сфері трактування музичних творів; практикум роботи з навчальним хором забезпечує набуття хормейстерських умінь і навичок та підготовлює студентів до творчого спілкування з дитячим хоровим колективом; *хорове аранжування* поєднує музично-теоретичні знання майбутніх учителів музики, спрямовуючи їх у творче русло.

У музично-педагогічній освіті все більше виникає необхідність створення інтеграційної системи знань про музику, котра вимагає більшої злагодженості викладу навчальних дисциплін. Результати проведеного опитування дозволили визначити найбільш сутнісні недоліки цього процесу, котрі полягають у: незлагодженості між окремими навчальними дисциплінами фахового та психолого-педагогічного циклів; суттєвому розриві між теоретичними знаннями та практичним їх викладанням мистецьких дисциплін; неповному координуванні навчальних програм різних музичних дисциплін, у результаті якого виникає незбалансованість у вивченні навчального матеріалу, котра породжує відокремленість та розірваність отриманих студентами знань, умінь та навичок; відсутності логічних взаємозв'язків між навчальними дисциплінами мистецького циклу; ізольованому вивченні основних фахових дисциплін, яке не дозволяє отримати закінчене уявлення про властивості цілого.

Теоретико-методологічна й методична підготовка майбутніх учителів музики в циклі диригентсько-хорових дисциплін здійснюється послідовно на протязі всього періоду навчання в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів. Деякою мірою саме цикл диригентсько-хорових дисциплін дозволяє подолати недоліки професійної підготовки майбутніх учителів до практичної діяльності, а саме: розрізненість засвоєння знань по окремим дисциплінам, що стає значною

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

перешкодою для реалізації комплексного підходу до навчання й виховання майбутніх фахівців; відсутність навчальної дисципліни, котра готує студентів до керівництва творчими дитячими колективами, орієнтує їх на просвітницьку роботу та залучає до активної концертної діяльності; незбалансованість, відокремленість у вивченні музичних дисциплін, яка заважає формуванню цілісних та системних музично-педагогічних знань.

Проведений теоретичний аналіз сутності диригентсько-хорової підготовки студентів в інститутах мистецтв виявив інтегральну природу останньої, зумовлену єдністю базисно-комплексного навчання. З огляду на це, в контексті теоретичного та практичного розв'язання проблеми формування професійної майстерності майбутніх учителів музики у циклі диригентсько-хорових дисциплін постає потреба обґрунтування такого педагогічного підходу, який уможливило б необхідну цілісність становлення вказаної особистісної підструктури. Це, перш за все, використання педагогічних можливостей диригентсько-хорових дисциплін як засобу становлення студентів через залучення їх до активної індивідуальної та колективної виконавської діяльності (участь у виступах навчального хорового колективу та керівництво їм у процесі практикуму роботи з хором).

Проте позитивні аспекти розглянутої диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музики входять у суперечність з реальним станом останньої. Так, доцільно констатувати її недостатню спрямованість на врахування специфіки завдань музично-естетичного навчання школярів, відсутність у майбутніх учителів музики навичок самостійного аналізу хорових творів шкільного репертуару, епізодичність використання сучасних методів активного навчання, котрі покликані озброювати майбутніх учителів продуктивними технологіями музично-педагогічної діяльності.

На думку В. Самаріна, “диригент хору всім своїм умінням, талантом та інтуїцією формує таке звучання в хорі, яке має яскраво виражені риси музично-естетичного впливу: обережно складає різноманітні тембри людського голосу, виявляючи їх неповторні фарби, та, що особливо важливо, знаходить у тембровому звучанні підтвердження сутності музично-художнього образу твору” [6, 154]. Хоровий спів – найбільш масова форма активного залучення дітей до музичного мистецтва. Співати здатна кожна дитина, й спів є для неї природним і доступним засобом вираження естетичних потреб та почуттів. Тому

підготовка майбутнього вчителя музики повинна бути скерованою на оволодіння майстерністю хорового співу з метою використання його як дієвого засобу музично-естетичного виховання школярів. А. Авдієвський розглядаючи завдання підготовки майбутніх учителів музики вбачає їх у тому, щоб навчити дітей мистецтву, “залучити їх до безпосередньої участі в творчості для повноцінного виховання. Навіть якщо діти не стануть у майбутньому професійними музикантами, виховання мистецтвом сприятиме формуванню гармонійно розвиненої особистості, про що не раз говорив видатний український педагог В. Сухомлинський” [2, 6].

Саме з цієї позиції важливим є той факт, що колективні форми та види музикування: хоровий спів, участь у різноманітних оркестрах та ансамблях (музичних, музично-ритмічних, музично-драматичних, танцювальних, театральних тощо) є природно-характерною спільною діяльністю у якій всі її учасники відповідають за якість художньо-емоційного виконання мистецьких творів та стають учасниками творчого процесу, адже під час виконання мистецьких творів вони підкоряються єдиним етичним, художньо-виконавським, метро-ритмічним, агогічним законам у яких музика виступає об'єднуючою та керівною ланкою духовного поєднання у творчий колектив.

Аналіз досліджень дозволив зробити висновок, що для здійснення ефективного керівництва учнівським колективом майбутньому вчителю необхідна здатність керувати собою і через себе – усіма компонентами педагогічної діяльності на ґрунті зворотного зв'язку, а саме: усвідомлення мети діяльності та результатів її досягнення; специфіка сприйняття учнями дій педагога; вибір оптимальних засобів впливу й коригування педагогічної позиції на підставі аналізу результатів відповідно до поставлених завдань. Тому професійну майстерність учителя доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності та як вияв творчої активності особистості педагога з високим рівнем самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі. Виходячи з цього формулювання, важливими властивостями акмеологічного становлення особистості вчителя музики доцільно визначити гуманістичну спрямованість його діяльності; професійну компетентність; наявність фахових здібностей; оволодіння педагогічною та музично-фаховою технікою, котра здатна виявити внутрішній потенціал учителя, гармонізувати всю структуру його педагогічної діяльності.

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Основним завданням становлення професіоналізму майбутнього вчителя музики в циклі диригентсько-хорових дисциплін є продовження традицій закладених українською професійною школою хорового співу, які слугують справі виховання висококваліфікованих хорових диригентів, яскравих творчих індивідуальностей, майстрів хорової справи. З цього приводу доцільно зазначити, що важливою є робота з формування художнього смаку й світогляду студентів, бо від світогляду та професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики багато в чому залежить не лише якість їх музичної підготовки як керівників шкільних хорів, а й загальний рівень музичної культури України в цілому.

Якщо розглядати майстерність музичного виконавства як досконале інтонаційно-технічне володіння усіма засобами вираження змісту музичного твору на рівні естетики емоційно-художнього мислення даної епохи то рівень професійної майстерності майбутнього вчителя музики як керівника хорового колективу базується на ґрунті вмінь та навичок, що сформувалися за роки навчання. У діяльності керівника хорового колективу проявляються в єдності сенсорні, рухові, сугестивні, ейдетичні, мовні, інтелектуальні, виконавські уміння та навички й навички колективної комунікативної діяльності та спілкування. Навички, накопичені студентами протягом навчання допомагають у майбутній роботі з керівництвом хоровими колективами творчо використовувати знання та уміння у нових, більш складних умовах. Музичні знання, навички та уміння повинні складати цілісну систему, що охоплює найважливіші сторони професійної діяльності. Але очевидно, що опанувати цю систему можливо лише в комплексній сполучі з психолого-педагогічною, естетичною та загальнокультурною підготовкою, орієнтуючись на професію вчителя музики.

Таким чином, диригентсько-хорова, вокальна та інструментальна підготовка у єдності формують виконавську майстерність керівника хорового колективу. Вони створюють необхідну практичну базу “живого інтонування”, без якого неможливе музичне навчання, а тим більше, формування професійної майстерності майбутнього вчителя музики. Музичне мистецтво найменше може бути пізнано шляхом тільки теоретичного навчання. У роботі з хоровим колективом учителю музики необхідні швидка орієнтація на інтонаційні, метро-ритмічні, ансамблеві, ладо-гармонічні, агогічні, динамічні неточності в музичних творах, що необхідно виробити за роки навчання у ВНЗ вивчаючи диригентсько-хорові дисципліни.

Виправлення помилок та вірне створення художнього образу хорових творів забезпечуються не лише музично-теоретичною підготовкою хормейстера, а й умінням застосовувати теоретичні знання та навички у виконавській практиці. Такий підхід дозволяє визначити інтеграційний характер диригентсько-хорової, вокальної та інструментальної підготовки студента, що поєднує навички інтелектуальної та слухової роботи з технікою кваліфікованого сприйняття та виконавської реалізації нотного тексту.

Професійна підготовка керівника хорового колективу забезпечує, насамперед, його вільне практичне опанування виразних засобів музичного мистецтва та уміння застосовувати відповідні знання та навички у різноманітних ситуаціях професійної діяльності. Ефективна диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музики як керівника шкільного хорового колективу, створює можливість широкого вивчення музичної культури, що сприяє постійному загальному музичному розвитку фахівця, розширює його виконавські можливості та дозволяє опанувати ряд необхідних професійних навичок, які забезпечують зростання професійної майстерності. Універсальність такої музично-виконавської діяльності, проникнення її у всі інші види роботи призводить до узагальнення отриманих знань та вмінь, пропускаючи їх через специфічні завдання, котрі створюють умови для ефективного опанування професією.

Оволодіння основами професійної майстерності у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін в інститутах мистецтв та на музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів передбачає здійснення підготовки керівників шкільних хорових колективів, в основному, за трьома напрямками: доскональне вивчення музично-теоретичного матеріалу; опанування диригентської техніки; вивчення вокально-хорової технології та методики роботи з хором.

У процесі підготовки до практичної роботи з школярами майбутнім фахівцям необхідно: всіляко розширювати свою образно-емоційну сферу свідомості й глибоко, різнобічно розвивати її у музично-теоретичному відношенні; опанувати специфічний комплекс моторних навичок, тобто техніку диригування, яка набувається у процесі загального творчого розвитку студентів та повинна відбивати цей розвиток; націлювати себе на опанування широкого кола знань і навичок, пов'язаних з вокалом й методикою роботи з різними типами хорів та з різними віковими групами школярів.

Доцільно зазначити, що хоч вказані елементи

ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВА ПІДГОТОВКА ЯК ОСНОВА ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

повинні перебувати у гармонійній рівновазі, але на практиці так буває не завжди. Навіть у диригентів-професіоналів музикальність іноді не поєднується з розробленою технікою диригування, а обидві ці якості не обов'язково супроводжуються вмінням проводити репетиційну роботу з хором. Тому навіть при певній відповідності цих рис, якась одна переважає над іншими. Особливо виразно ця диспропорція проявляється у вивченні диригентсько-хорових дисциплін, внаслідок чого виникає небезпечна однобічність у розвитку студентів, які через брак життєвого досвіду здебільшого не можуть цілком критично поставитись до тих або інших прогалин у своїй практичній діяльності.

У процесі занять з хорового диригування та на хорових заняттях студенту слід розвивати виконавські здібності, які необхідні йому для ефективного впливу на хоровий колектив, адже саме вияв цих здібностей викликає яскраві емоційні переживання у хористів й тим самим збагачує їх духовний світ. Найчастіше керівник хору виступає перед колективом як виконавець окремих хорових партій, чим здійснює показ музичного твору, що вивчається. У процесі цієї роботи творчий стан хормейстера поступово передається колективу виконавців, у якому цей стан слід постійно підтримувати, щоб зробити творчий пошук органічною потребою хору.

Специфіка опанування основами диригентської майстерності полягає в тому, щоб всебічний музичний розвиток поєднувати з вдосконаленням техніки диригування. Усі ці ознаки особливо проявляються у процесі репетиційної роботи з хором. Практична діяльність, поряд з високою професійністю, характеризується інтенсивністю та великою напругою. Відчутними результатами такої роботи є стрімке піднесення майстерності вихованців, їх творче зростання через набуття все нових знань та навичок.

У процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін важливо щоб, у кожному студенті педагог, насамперед, бачив не покірною виконавця своїх намірів (хоч самі по собі вони дуже цікаві та повчальні, у високому значенні цього слова), а художню особистість, артистичну індивідуальність, яку доцільно не лише загаяти у рамки своїх намірів, а розвивати, щоб дати розквітнути індивідуальним мистецьким нахилам. З цього приводу доцільно згадати вислів К. Станіславського, котрий запевняв, що у процесі навчання "повинна бути розвиненою самодіяльність, а не рух, що імітує вчителя шляхом наслідування" [7, 212]. У цьому процесі педагогу необхідно зберегти творчу свободу студента, уважно ставитись до

його суб'єктивних рис, розвиваючи найбільш характерні для кожного вихованця. Спрямовуючи художнє мислення своїх учнів тактовно, без надмірного педагогічного деспотизму, педагог залишає їм можливість для індивідуального трактування музичних творів. Виконавські здібності, які необхідні диригенту для ефективного впливу на хоровий колектив, викликають яскраві емоційні переживання у виконавців, та тим самим збагачують їх духовний світ. Найчастіше керівник хору виступає перед колективом як виконавець окремих партій хору, чим здійснює показ твору, що вивчається. У процесі цієї роботи творчий стан диригента поступово передається колективу виконавців, у якому цей творчий стан необхідно постійно підтримувати, щоб зробити творчий пошук органічною потребою хору. З цього приводу своє творче кредо А. Авдієвський характеризує так: "Я як хормейстер маю можливість – справді унікальну – у контакті зі співаками будувати нову звукову форму навіть тих творів, котрі часто виконуються, бо бачу перед собою живих людей з повною гамою їхніх почуттів. І всіх їх потрібно злити ... в єдину художню цілісність, бо лише з нею можна втілити свої творчі задуми. І коли хор починає звучати як одна багатюща душа – я щасливий" [2, 81].

Основним завданням вивчення диригентсько-хорових дисциплін в інститутах мистецтв та музично-педагогічних факультетах педагогічних університетів є націлення студентів на постійне *акмеологічне* самостановлення у процесі майбутньої практичної діяльності. Закладає ці основи ефективна самостійна робота майбутніх учителів музики під контролем педагогів. Полягає ця робота, перш за все, у виробленні у студентів відповідального ставлення до авторського тексту. Звичку до точного його прочитання майбутній диригент-хормейстер повинен розуміти як одну з необхідних передумов вдалого художнього виконання. Це не лише суворе дотримання пауз, штрихів тощо (недбалість та приблизність неприпустимі); адже завдання необхідно ставити більш об'ємно: виконавець в авторському тексті повинен побачити абсолютно все – художній зміст, фразування, штрихи, динаміку, термінологію тощо. Все це допомагає втіленню головного виконавського завдання – якомога глибше проникнути у творчий задум автора музичного твору та донести його художню цінність до виконавців. Не залишаються поза його увагою також питання, що стосуються системи самостійної роботи студентів, її осмислення, визначення змістовності, найбільш раціональних методів та прийомів досягнення поставленої

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ РОСЛИННИЦТВА ТА ТВАРИННИЦТВА

мети. Усі ці підходи повинен об'єднувати високий рівень розвитку диригентсько-хорової майстерності та професійних здібностей, широта світогляду майбутніх керівників шкільних хорових колективів.

У **висновках** доцільно зазначити, що навчальною лабораторією підготовки хорового диригента є робота в хоровому класі. На прикладі керівника навчального хорового колективу студент засвоює практичні навички методичної роботи як з окремими партіями хору, так з усім колективом. Репетиційна робота в хоровому класі допомагає навчити студентів методиці самостійної роботи, виховати вміння інтерпретувати музичний матеріал, формувати спонукання до точного відтворення музично-художнього образу твору. Поступово опановуючи майстерність диригентської техніки, студенти повинні продовжувати пошуки шляхів удосконалення навчально-репетиційної роботи. Це допоможе розкрити об'єктивні механізми не лише безпосереднього управління хором, а й собою, як особистістю, власними діями пов'язаними з поняттям "внутрішньої техніки" диригента. Отже ефективно вивчення диригентсько-хорових дисциплін допомагає студентові акумулювати весь опанований теоретико-методичний матеріал, визначити позицію майбутнього керівника шкільного

хорового колективу, скерувати його на подальшу продуктивну діяльність.

1. Абдуллин Э.Б. *Методологической анализ проблем музыкальной педагогики в системе вузовского образования /Едуард Борисович Абдуллин.* – М.: Прометей (МГПУ), 1990. – 188 с.

2. Авдієвський А.Т. *Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження / А.Т. Авдієвський. //Мистецтво у школі: зб.ст., упор. І.М. Гадалова.* – К.: УДПУ, 1996. – Вип. I. – С. 80 – 83.

3. Арчажникова Л.Г. *Профессия – учитель музыки: кн. для учителя /Л.Г. Арчажникова.* – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.

4. Асафьев Б.В. *О хоровом искусстве: сб. статей /Борис Владимирович Асафьев.* – Л.: Музыка, 1980. – 212 с.

5. Зязюн И.А. *Основы педагогического мастерства /И.А. Зязюн, И.Ф. Кривонос, Н.Н. Тарасевич [под ред. И.А. Зязюна].* – М.: Просвещение, 1989. – 303 с.

6. Осеннева М.С. *Методика работы с детским музыкальным коллективом: учеб. пособие. / М.С. Осеннева, В.А. Самарин, Л.И. Уколова.* – М.: Академия, 1999. – 224 с.

7. Станиславский К.С. *Работа актера над собой /Константин Сергеевич Станиславский.* – М.: Искусство, 1985. – Ч. I. *Работа актера над собой в творческом процессе переживания.* – 1985. – 472 с.

8. Сухомлинский В.А. *Сто советов учителю /Василий Александрович Сухомлинский.* – К.: Рад. школа, 1984. – 254 с.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2011

УДК 338.43

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук,

науковий співробітник лабораторії трудової підготовки
і політехнічної творчості АПН України,
м. Київ

ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ РОСЛИННИЦТВА ТА ТВАРИННИЦТВА

У статті розкривається питання підготовки учнівської та студентської молоді до підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки у системі освіти, що відповідає Болонському процесу якості, Національному класифікатору України щодо професій та посад з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій виконання робіт відповідної кваліфікації із набутими професійними фаховими вміннями та навичками.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, освіта, ринок, професія, бізнес, економіка, маркетинг, власність, технологія, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, земельний кадастр, урожайність.

Літ. 14.

Актуальність проблеми. Підприємницька діяльність **рослинництва сільського господарства** – забезпечує людину продуктами харчування, тварин – кормами, легку, харчову і переробну промисловість – сировиною. У валовому виробництві на рослинництво припадає 45% виробленої продукції.

В Україні вирощується близько 400 різних видів рослин, які мають певне господарське та лікувальне значення. Найбільші площі засіваються зерновими культурами. В рослинництві відбуваються постійні зміни щодо зміни площі оброблюваних земель, проводяться меліоративні роботи, зміни культур, географія їх